

הקצה

אנחנו דואגים מבריחת המוחות, אבל הסכנה האמיתית היא הבורות

כמו הימין הקיצוני באירופה ובארה"ב, מובילי ההפיכה בארץ בזים לכל מה שמריח מתבונה. הציבור הליברלי, כרגיל, משקיף מרחוק על הפגיעה בערכים שלו

לעקוב

עופרה רודנר

17 באוקטובר 2024

נזכרתי לאחרונה בנאום הגרנדמייזר של שר האוצר בצלאל סמוטריץ', כשצפיתי בניסיונות הנוגעים ללב של צעירים ישראלים לעשות "הסברה" בטיקטוק, או להתקוטט עם החזית הפרו־פלסטינית הדוברת אנגלית שוטפת. מצפייה בסרטונים האלה מתקבל הרושם שבוגרי מערכת החינוך הישראלית לא מצליחים לחבר משפט קוהרנטי באנגלית. וזה עוד כלום לעומת הביוב הגזעני והרצחני שיוצא להם מהפה באופן בלתי נשלט.

"ישראל היא המדינה הכי טובה", אומר אחד לדוגמה, "כל הפלסטינים יכולים למצוץ לי... אני רוצה שלום אבל אנשים כמוך צריכים למות... אני רוצה להרוג אותך". ואחד אחר: "אנחנו מוחקים את עזה. אתה רואה את הכפתור delete? (מצלמה מכוונת למקלדת) ווי דליט יו". זה כמעט מצחיק, כשחושבים על הדיון חסר התוחלת ב"כישלון ההסברה הישראלית", המתנהל בתוך עננה כבדה של הדחקה.

מגפת הבורות היא גורם משמעותי ולא מספיק מדובר בהידרדרות שלנו עד הלום, ובכלל, במשבר הדמוקרטי הגלובלי. לאורך עשורים היא הצמיחה בורות משתוללת, ויותר מזה — היא העמיקה שבר מעמדי רווי יצרים, שתידלק את המתקפה על הדמוקרטיה ואת מלחמת האזרחים הקרה, בישראל ובמערב כולו. אפשר להדגים זאת בקלות על תופעות כמו דונלד טראמפ ובנימין נתניהו: שניהם דהרו אל השלטון כשהם מצטעצעים בשנאת האליטות, אבל מעולם לא ניסו

להסתיר את הקירבה שלהם לאוליגרכים. האליטות השנואות עליהם אינן מחזיקות בהון ממשי, אלא בהון התרבותי. להבדיל מדיקטטורים פופוליסטים מהמאה הקודמת, טראמפ ונתניהו אינם מתעניינים במהפכה סוציאליסטית, אפילו לא לצורכי תעמולה. אבל הם רכבו על שבר מעמדי סמוי יותר, שנוגע להון הסימבולי, שלכוד באקדמיה, במטרופולינים ובמעמדות המשכילים — שאינם עשירים דווקא ברכוש, אבל ירשו השכלה מהבית.

הנסיבות שבהן צמחה מגפת הבורות מגוונות: המדיניות הנאו-ליברלית חסרת הרסן העמיקה את הפערים החברתיים והחלישה את מערכת החינוך הציבורית. תרבות הצריכה המוטרפת הולידה עצלות אינטלקטואלית, ומרוב סגידה לטכנולוגיה הוזנחו מקצועות הרוח בבתי הספר. ומלבד זה, מהפכת האינטרנט אמנם התיימרה להביא דמוקרטיזציה בתחום המידע, אבל במובנים רבים רק הרחיבה את הפערים התרבותיים. בשעה שבתי הספר המאובנים הלכו ואיבדו רלוונטיות, רק הילדים שגדלו במעמדות המשכילים יכלו באמת להשכיל ממהפכת המידע. כדי להתמצא בכמויות המידע, או להצליב מקורות שונים מהאינטרנט ומהרשתות החברתיות, אדם צריך שתהיה לו איזושהי תשתית של ידע כללי ומיומנויות למידה אלמנטריות.

המעמדות הליברליים, שבעצמם נהו אחר הכלכלה הנאו-ליברלית בעשורים האחרונים, לא השכילו להילחם על מערכת החינוך הציבורית — אולי האופציה הפרקטית והמשמעותית ביותר כשמדברים על צמצום פערים חברתיים ושוויון הזדמנויות. הימין החדש, מנגד, הפך את הלימונים הרקובים ללימונדה: הוא לא רק ניצל את הבורות ואת תחושת ההשפלה, כפי שעשו תנועות פשיסטיות במאה ה-20, אלא גם הפך את הבורות להון תרבותי שיש להתגאות בו, שיש להיאבק על הזכות להחזיק בו ולנפנף בו.

**הבורות אינה עוד מקור להשפלה אלא לגאווה;
ללעוג למדע או לכל מה שכונן את הציוויליזציה
המודרנית — זה הדבר האמיתי. בזמן שהליברלים**

כמעט התעלמו ממגפת הבורות, המחנה הריאקציונרי דילג משלב המגפה הזוחלת למסיבת ההדבקה

בישראל הנושא טעון גם בטינה כלפי המערב, או "האשכנזים" ה"ניידים". אבל העיקרון הוא אותו עיקרון — הבורות אינה עוד מקור להשפלה אלא לגאווה; ללעוג למדע או לכל מה שכוון את הציוויליזציה המודרנית — זה הדבר האמיתי. בזמן שהליברלים כמעט התעלמו ממגפת הבורות, המחנה הריאקציונרי דילג משלב המגפה הזוחלת למסיבת ההדבקה.

כעת הבורות עומדת במרכז ההפיכה הנאו־פשיסטית, במוצהר ובגלוי. היא לא רק גורם במשבר הדמוקרטי, אלא היא חלק ממטרות ההפיכה — למחוק במכוון ובגלוי את כל מה שמסמל את הפרוגרס, ולשחרר לאוויר העולם את כל מה שהחברה המתורבתת למדה להדחיק. כשבן גביר או מירי רגב מפזרים תעמולת שנאה נאלחת לכל עבר, הם לא רק מבטאים רגש "אותנטי" כלפי זרים או ערבים, אלא גם את הרגש שלהם כלפי כל מה שנחשב מתורבת — איפוק למשל. כשיועצו של השר בן גביר משתין בפומבי ביישוב ערבי, הוא לועג לכללי הנימוס שכל בן תרבות לומד בסביבות גיל שלוש. בכל פעם שטראמפ פותח את הפה, הוא לועג לתבונה עצמה. וכשאנחנו נדהמים מכל הטיפוסים האלה, אנחנו בין היתר מתפללים מההיעדר הבוטה של סאבטקסט או אנדרסטייטמנט — אין רובד גלוי ורובד סמוי, אין ריחוק אירוני, או ריחוק רפלקטיבי כלשהו.

טראמפ בעצרת בחירות, בחודש שעבר. בכל פעם שהוא פותח את הפה, הוא לועג לתבונה עצמה צילום:

Michael M. Santiago / GETTY IMAGES NORTH AMERICA / Getty Images via AFP

העולם הרוחני שהימין הקיצוני מציע למאמיניו הוא שטוח, וחלקם באמת מאמין שהעולם הוא שטוח. מיליוני אמריקאים מאמינים שיש דבר כזה אנשי לטאה גדולים, שמנהלים את הדיפ סטייט, ולא בקטע מטאפורי. בצינוק הקוגניטיבי הזה אין מרחב למטאפורה או לריחוק אמנותי, או לפרספקטיבה מכל סוג. אלה מאפיינים משותפים לכל הפלגים הפונדמנטליסטיים, מהאוונגליסטים הנוצרים, דרך

האיסלאמיסטים ועד הידור פשיסטים. תפיסת העולם שהם מציעים דומה לזה של תינוק מגודל, שלא יודע על קיומו של עולם מעבר לשד אמו — אלוהים תמיד לצדו, והטריטוריה היא תמיד שלו.

האדם התבוני גילה זה כבר שהעולם אינו שטוח, ושהיקום מתפשט. ובהתאמה, התודעה התבונית שואפת להתרחב בתנועה מתמדת. הליברליות תופסת את הפוטנציאל האנושי ואת השאיפה לממש אותו כמעין כוח טבע פנימי ומניע, שאמור לנצח את הכוחות החשוכים גם בתקופות הרעות. לכן הצדק הפואטי ההיסטורי חייב להתגלות, לכן "ההיסטוריה תשפוט". אבל לרוע המזל, אותו צדק פואטי טרם התגלה, ונגזר עלינו להיווכח שהגרסיה היא כוח פנימי ומניע לא פחות מהיצר התבוני. למעשה, המחנה הליברלי בעצמו הפך לשותף ברגרסיה הכללית, כשהתמכר לחיטוט בעבר ולדקונסטרוקציה, ולבסוף כתש גם את הערכים התבוניים שכוננו את הסיפור שלו עצמו. אולי הלקח שנשאר לנו ללמוד הוא שעל התבונה ועל המחשבה החופשית יש להילחם — לא רק במרחב הפרטי, אלא בעיקר במרחב הציבורי. שאסור לקחת אותן כמובן מאלין, ושהן לא יגנו עלינו אם לא נגן עליהן.

הצג עוד

מערכת | הנהלה | מדיניות פרטיות | תנאי שימוש | צרו קשר | רכשו מינוי | ביטול מינוי דיגיטלי | שאלות ותשובות | פרסמו אצלנו

חדשות, ידיעות מהארץ והעולם - הידיעות והחדשות בעיתון הארץ. סקופים, מאמרים, פרשנויות ותחקירי עומק באתר האיכותי בישראל

© כל הזכויות שמורות להוצאת עיתון הארץ בע"מ